

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

8 decembrie 2022*

„Trimitere preliminară – Cooperare judiciară în materie penală – Directiva (UE) 2016/343 – Consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale – Articolul 8 alineatul (1) – Dreptul unei persoane acuzate de a fi prezentă la proces – Articolul 47 al doilea paragraf și articolul 48 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Dreptul la un proces echitabil și dreptul la apărare – Audierea martorilor acuzării în lipsa persoanei acuzate și a avocatului său în faza de urmărire penală a procesului penal – Imposibilitatea de a audia martorii acuzării în faza de judecată a acestui proces – Reglementare națională care permite unei instanțe penale să își întemeieze decizia pe depoziția anterioară a martorilor respectivi”

În cauza C-348/21,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat, Bulgaria), prin decizia din 3 iunie 2021, primită de Curte la 4 iunie 2021, în procedura penală împotriva

HYA,

IP,

DD,

ZI,

SS,

cu participarea:

Spetsializirana prokuratura,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din doamna K. Jürimäe, președintă de cameră, și domnii M. Safjan (raportor), N. Piçarra, N. Jääskinen și M. Gavalec, judecători,

avocat general: domnul A. M. Collins,

grefier: domnul A. Calot Escobar,

* Limba de procedură: bulgara.

având în vedere procedura scrisă,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru IP, de H. Georgiev, advokát;
- pentru DD, de V. Vasilev, advokat;
- pentru Comisia Europeană, de M. Wasmeier și I. Zaloguin, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 7 iulie 2022,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 6 alineatul (1) și a articolului 8 alineatul (1) din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale (JO 2016, L 65, p. 1), precum și a articolului 47 al doilea paragraf din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unei proceduri penale inițiate împotriva lui HYA, IP, DD, ZI și SS (denumiți în continuare, împreună, „inculpații în cauză”) ca urmare a unor infracțiuni săvârșite în materie de imigrație clandestină.

Cadrul juridic

Dreptul internațional

- 3 Articolul 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), intitulat „Dreptul la un proces echitabil”, prevede:

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. [...]

[...]

3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:

[...]

- d. să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzații și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzații;

[...]

Dreptul Uniunii

4 Considerentele (22), (33), (34), (36), (41) și (47) ale Directivei 2016/343 au următorul cuprins:

„(22) Pentru stabilirea vinovăției persoanelor suspectate sau acuzate, sarcina probei revine organelor de urmărire penală, iar orice îndoială ar trebui interpretată în favoarea persoanei suspectate sau acuzate. Prezumția de nevinovăție ar fi încălcată atunci când sarcina probei este inversată de la organele de urmărire penală la apărare, fără a se aduce însă atingere competențelor *ex officio* ale instanței de stabilire a faptelor, independenței autorităților judiciare atunci când evaluează vinovăția persoanei suspectate sau acuzate și utilizării prezumțiilor de fapt și de drept privind răspunderea penală a persoanei suspectate sau acuzate. [...]

[...]

(33) Dreptul la un proces echitabil este unul dintre principiile de bază ale unei societăți democratice. Dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces se întemeiază pe dreptul menționat și ar trebui să fie asigurat în întreaga Uniune.

(34) În cazul în care, din motive independente de voința lor, persoanele suspectate sau acuzate nu sunt în măsură să asiste la proces, acestea ar trebui să aibă posibilitatea de a solicita o nouă înfățișare pentru proces, în limita termenului prevăzut de dreptul intern.

[...]

(36) În anumite circumstanțe, ar trebui să fie posibilă pronunțarea unei hotărâri cu privire la vinovăția sau nevinovăția persoanei suspectate sau acuzate chiar dacă persoana în cauză nu este prezentă la proces. [...]

[...]

(41) Dreptul de a fi prezent la proces poate fi exercitat numai în cazul în care se desfășoară una sau mai multe ședințe. Aceasta înseamnă că dreptul de a fi prezent la proces nu se poate aplica în cazul în care normele naționale de procedură nu prevăd ținerea unei ședințe. [...]

[...]

(47) Prezenta directivă susține drepturile și principiile fundamentale recunoscute de cartă și de CEDO, inclusiv interzicerea torturii și a tratamentului inuman sau degradant, dreptul la libertate și securitate, respectarea vieții private și de familie, dreptul la integritatea persoanei, drepturile copilului, integrarea persoanelor cu dizabilități, dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare. Ar trebui acordată atenție îndeosebi articolului 6 [TUE], potrivit căruia Uniunea recunoaște drepturile, libertățile și principiile prevăzute în cartă și conform căruia drepturile fundamentale, astfel cum sunt garantate de CEDO și astfel cum rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, constituie principii generale ale dreptului Uniunii.”

5 Articolul 2 din această directivă, intitulat „Domeniu de aplicare”, prevede:

„Prezenta directivă se aplică persoanelor fizice care sunt suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale. Prezenta directivă se aplică în toate fazele procedurilor penale, din momentul în care o persoană este suspectată sau acuzată de comiterea unei infracțiuni sau a unei presupuse infracțiuni până când hotărârea prin care se stabilește că persoana respectivă a comis infracțiunea în cauză rămâne definitivă.”

6 Articolul 6 din directiva menționată, intitulat „Sarcina probei”, prevede la alineatul (1):

„Statele membre se asigură că sarcina probei în ceea ce privește stabilirea vinovăției persoanelor suspectate și acuzate revine organelor de urmărire penală. Prin aceasta nu se aduce atingere niciunei obligații a judecătorului sau a instanței competente de a căuta atât probe incriminatoare, cât și dezincriminatoare, și nici dreptului apărării de a prezenta probe în conformitate cu dreptul intern aplicabil.”

7 Articolul 8 din aceeași directivă, intitulat „Dreptul de a fi prezent la proces”, prevede la alineatele (1) și (2):

„(1) Statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.

(2) Statele membre pot să prevadă că un proces care poate duce la o hotărâre privind vinovăția sau nevinovăția persoanei suspectate sau acuzate poate avea loc în absența persoanei în cauză, cu condiția ca:

- (a) persoana suspectată sau acuzată să fi fost informată în timp util cu privire la proces și la consecințele neprezentării sau
- (b) persoana suspectată sau acuzată care a fost informată cu privire la proces să fie reprezentată de un avocat mandatat, care a fost numit fie de către persoana suspectată sau acuzată, fie de către stat.”

Dreptul bulgar

Legea privind Ministerul de Interne

8 Din dispozițiile articolului 72 alineatul (1) coroborate cu cele ale articolului 73 din zakon za Ministerstvoto na vatreshnite raboti (Legea privind Ministerul de Interne) din 28 mai 2014 (DV nr. 53 din 27 iunie 2014, p. 2), în versiunea aplicabilă litigiului principal, rezultă că o persoană suspectată de săvârșirea unei infracțiuni poate fi reținută pentru o perioadă de 24 de ore înainte de punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva sa.

NPK

9 Potrivit articolului 12 din Nakazatelno-protsesualen kodeks (Codul de procedură penală, denumit în continuare „NPK”), procedura judiciară urmează principiul contradictorialității, iar apărarea are aceleași drepturi ca și acuzarea.

- 10 Conform articolului 46 alineatul (2) punctul 1 și articolului 52 din NPK, faza de urmărire penală a procesului este desfășurată de organele de urmărire penală sub supravegherea procurorului.
- 11 După cum reiese din decizia de trimitere, conform articolului 107 alineatul (1) și articolelor 139 și 224 din NPK, martorul este audiat în faza de urmărire penală a procesului penal în vederea strângerii de probe, de obicei fără ca persoana acuzată și avocatul acesteia să fie prezenți. Conform articolului 280 alineatul (2) din NPK coroborat cu articolul 253 din acesta, martorul este, ulterior, audiat din nou în faza de judecată a procesului, în ședință de judecată, în prezența persoanei acuzate și a avocatului acesteia, care au astfel posibilitatea de a-i adresa martorului propriile întrebări.
- 12 Articolul 223 din NPK, intitulat „Audierea martorilor în fața unui judecător”, prevede la alineatele (1) și (2):

„(1) Atunci când există riscul ca martorul să nu poată compărea în fața instanței din cauza unei boli grave, a unei perioade prelungite de absență din țară sau a altor motive care fac imposibilă înfățișarea sa, precum și atunci când este necesar să se verifice o declarație de martor care prezintă o importanță determinantă pentru stabilirea adevărului obiectiv, audierea se efectuează în fața unui judecător al instanței de prim grad de jurisdicție competente să soluționeze cauza sau al instanței de prim grad de jurisdicție în a cărei circumscripție se desfășoară audierea. În acest caz, dosarul nu este prezentat judecătorului.

(2) Autoritatea responsabilă de desfășurarea procesului în faza de urmărire penală se asigură că martorul se înfățișează și că persoana acuzată și apărătorul acesteia, dacă există, au posibilitatea să participe la desfășurarea audierii.”

- 13 Articolul 281 din NPK, intitulat „Citirea declarațiilor date de martor”, prevede la alineatul (1) punctul 4 și la alineatul (3):

„(1) [În ședință,] se dă citire declarațiilor date de un martor în aceeași cauză în fața unui judecător în faza de urmărire penală sau în fața unui complet de judecată diferit atunci când:

[...]

4) martorul nu poate fi găsit pentru a fi citat sau a decedat;

[...]

(3) În situațiile prevăzute la alineatul (1) punctele 1-6, [în ședință] se dă citire declarațiilor date de martor în fața autorității responsabile cu desfășurarea urmăririi penale atunci când persoana acuzată și apărătorul acesteia – dacă un astfel de apărător a fost ales sau desemnat – au luat parte la audiere. În cazul în care există mai mulți inculpați, citirea declarațiilor martorilor care se referă la acuzațiile formulate împotriva lor necesită consimțământul acelor inculpați care nu au fost citați pentru audiere sau care au prezentat motive întemeiate pentru neprezentarea lor.”

Procedura principală și întrebarea preliminară

- 14 Inculpații în cauză, printre care figurează agenți ai poliției de frontieră a aeroportului din Sofia (Bulgaria), sunt urmăriți penal pentru infracțiuni în materie de imigrație clandestină.

- 15 IP, DD, SS și HYA au fost arestați în seara zilei de 25 mai 2017, în ziua următoare fiind pusă în mișcare acțiunea penală împotriva lor. ZI a fost arestată la 31 mai 2017, acțiunea penală fiind pusă în mișcare împotriva ei în aceeași zi. Ulterior, inculpații în cauză au fost plasați în arest preventiv și au beneficiat de asistența unui avocat.
- 16 În faza de urmărire penală a procesului penal, mai mulți resortisanți ai unor țări terțe, și anume MM, RB, KH, HN și PR (denumiți în continuare, împreună, „martorii în cauză”), a căror intrare ilegală pe teritoriul bulgar ar fi fost facilitată de inculpații în cauză, au fost audiați de organele de anchetă ale parchetului.
- 17 O parte dintre audieri s-au desfășurat în fața unui judecător. Astfel, MM și RB au fost audiați în fața unui judecător la 30 martie 2017 și, respectiv, la 12 aprilie 2017, KH la 26 mai 2017, HN la 30 martie 2017, iar PR la 30 martie 2017, precum și la 12 aprilie 2017.
- 18 Ca urmare a șederii lor ilegale pe teritoriul bulgar, martorii în cauză au făcut obiectul unor proceduri administrative în vederea îndepărtării lor.
- 19 În faza de urmărire penală a procesului penal, SS și DD au solicitat în mod expres permisiunea de a-l audia pe martorul MM. Parchetul nu a dat curs acestor solicitări.
- 20 La 19 iunie 2020, Spetsializirana prokuratura (Parchetul Specializat, Bulgaria), considerând că faptele reproșate inculpaților în cauză erau întemeiate, a sesizat Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat, Bulgaria) în vederea condamnării lor.
- 21 După cum reiese din decizia de trimitere, încercările acestei instanțe de a cita martorii în cauză în vederea audierii lor în prezența inculpaților în cauză și a apărătorilor acestora s-au soldat cu eșec fie deoarece nu a fost posibil să se determine locul lor de reședință, fie pentru că fuseseră îndepărtați de pe teritoriul bulgar sau îl părăsiseră în mod voluntar. Astfel, potrivit instanței menționate, nu există nicio posibilitate ca martorii în cauză să poată fi audiați în persoană în faza de judecată a procesului.
- 22 În ședința care a avut loc în fața instanței de trimitere la 9 aprilie 2021, parchetul a solicitat să se dea citire, în conformitate cu articolul 281 alineatul (1) din NPK, declarațiilor date de martorii în cauză în cursul fazei de urmărire penală a procesului penal pentru ca aceste declarații să facă parte dintre elementele de probă în temeiul cărora instanța respectivă urmează să se pronunțe pe fond.
- 23 Instanța de trimitere are îndoieli în ceea ce privește compatibilitatea cu dreptul Uniunii a aplicării acestei dispoziții naționale în împrejurările speței și solicită să se stabilească dacă nu este obligată să o înlăture în cauza principală.
- 24 În această privință, ea arată că declarațiile martorilor în cauză constituie un element determinant în aprecierea vinovăției inculpaților în cauză și că hotărârea sa va depinde, într-o foarte mare măsură, de aspectul dacă și, eventual, în ce măsură aceasta se poate întemeia pe informațiile cuprinse în aceste declarații.
- 25 Instanța de trimitere precizează că prin dispoziția națională menționată se urmărește evitarea riscului ca un martor să nu poată fi audiat în faza de judecată a procesului penal, prevăzând că el poate fi audiat, în cursul fazei de urmărire penală a acestui proces, în fața unui judecător. Rolul acestuia din urmă, care nu dispune de dosar, ar consta printre altele în a garanta legalitatea

formală a audierii. În acest caz, atunci când a fost deja pusă în mișcare acțiunea penală împotriva unei persoane suspectate, aceasta ar fi informată cu privire la audierea martorului și i s-ar oferi posibilitatea de a participa la aceasta.

- 26 Cu toate acestea, așa cum s-ar fi întâmplat în speță, această reglementare națională ar fi eludată în practică. Astfel, ar fi suficient ca, în faza de urmărire penală a procesului penal, audierea martorului să fie efectuată în fața unui judecător în termenul de 24 de ore cuprins între arestarea suspectului și punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva acestuia pentru ca nici acesta din urmă, în măsura în care nu a fost pusă încă în mișcare acțiunea penală împotriva lui în mod formal, nici avocatul său să nu aibă dreptul să participe la aceasta.
- 27 În aceste condiții, Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Este compatibilă cu articolul 8 alineatul (1) și cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2016/343, citite în lumina considerentelor (33) și (34) ale acestei directive, precum și a articolului 47 al doilea paragraf din cartă, o lege națională care prevede că dreptul persoanei acuzate de a fi prezentă la proces este respectat, iar parchetul își îndeplinește în mod corespunzător obligația de a dovedi vinovăția persoanei acuzate atunci când, în faza de judecată a procesului penal, sunt admise declarații date în faza de urmărire penală a procesului de martori care nu pot fi audiați din motive obiective, în condițiile în care acești martori au fost audiați numai de organele de urmărire penală și fără participarea apărării, însă în fața unui judecător, iar organele de urmărire penală ar fi putut garanta participarea apărării la această audiere încă din faza de urmărire penală, însă au omis să facă acest lucru?”

- 28 Prin scrisoarea din 5 august 2022, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria) a informat Curtea că, în urma unei modificări legislative intrate în vigoare la 27 iulie 2022, Spetsializiran nakazatelen sad (Tribunalul Penal Specializat) a fost desființat și că anumite cauze penale aflate pe rolul acestei din urmă instanțe, inclusiv cauza principală, au fost transferate începând cu această dată la Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia).

Cu privire la întrebarea preliminară

- 29 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, potrivit articolului 52 alineatul (3) din cartă, în măsura în care aceasta conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin CEDO, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Or, astfel cum reiese din Explicațiile cu privire la Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), articolul 48 alineatul (2) din cartă, potrivit căruia oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare, corespunde articolului 6 al treilea paragraf din CEDO. În consecință, întrebarea preliminară trebuie să fie examinată și în raport cu articolul 48 alineatul (2) din cartă.
- 30 În aceste condiții, trebuie înțeles că, prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 6 alineatul (1) și articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 coroborate cu articolul 47 al doilea paragraf și cu articolul 48 alineatul (2) din cartă trebuie interpretate în sensul că se opun aplicării unei reglementări naționale care permite unei instanțe naționale, atunci când nu este posibilă audierea unui martor al acuzării în cadrul fazei de judecată a unui proces penal, să își întemeieze decizia cu privire la vinovăția sau

nevinovăția persoanei acuzate pe depozitia martorului respectiv obținută în cadrul unei audieri desfășurate în fața unui judecător în cursul fazei de urmărire penală a acestui proces, însă fără participarea persoanei acuzate sau a avocatului acesteia.

- 31 În ceea ce privește, în primul rând, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2016/343, această dispoziție prevede că statele membre se asigură că sarcina probei în ceea ce privește stabilirea vinovăției persoanelor suspectate și acuzate revine organelor de urmărire penală.
- 32 Desigur, este adevărat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2016/343, care reglementează repartizarea sarcinii unei astfel de probe (a se vedea în acest sens Hotărârea din 28 noiembrie 2019, *Spetsializirana prokuratura, C-653/19 PPU*, EU:C:2019:1024, punctul 31), se opune, după cum reiese din considerentul (22) al directivei menționate, ca sarcina respectivă să fie inversată de la organele de urmărire penală la apărare. Cu toate acestea, după cum a arătat domnul avocat general la punctul 61 din concluzii, acest articol 6 alineatul (1) nu prevede modalitățile potrivit cărora acuzarea trebuie să stabilească vinovăția unei persoane acuzate și nici pe cele potrivit cărora această persoană trebuie, în exercitarea dreptului său la apărare, să fie în măsură să conteste probele aduse de acuzare în faza de judecată a procesului penal.
- 33 În aceste condiții, trebuie constatat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2016/343 nu se aplică unei reglementări naționale precum cea în discuție în litigiul principal.
- 34 În ceea ce privește, în al doilea rând, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, această dispoziție prevede că statele membre se asigură că persoanele suspectate și acuzate au dreptul de a fi prezente la propriul proces.
- 35 În această privință, trebuie amintit, pe de o parte, că, potrivit articolului 2 din Directiva 2016/343, aceasta se aplică persoanelor fizice care sunt suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale. Ea se aplică în toate fazele procedurilor penale, din momentul în care o persoană este suspectată sau acuzată de comiterea unei infracțiuni sau a unei presupuse infracțiuni până când hotărârea prin care se stabilește că persoana respectivă a comis infracțiunea în cauză rămâne definitivă.
- 36 Pe de altă parte, din cuprinsul articolului 8 alineatul (2) din Directiva 2016/343, citit în lumina considerentelor (36) și (41) ale acesteia, rezultă că, în temeiul dreptului său de a fi prezentă la proces, o persoană acuzată trebuie să fie în măsură să se înfățișeze în persoană la ședințele care au loc în cadrul procesului declanșat împotriva sa.
- 37 După cum a arătat domnul avocat general în esență la punctul 38 din concluzii, instanța de trimitere ridică problema conținutului și a modalităților de exercitare, în faza de judecată a procesului penal, a dreptului de a fi prezent la proces. Astfel, este, desigur, adevărat că luarea în considerare, în vederea adoptării deciziei cu privire la vinovăția sau nevinovăția unei persoane acuzate, a declarației unui martor al acuzării audiat în lipsa acestei persoane și a avocatului său în faza de urmărire penală a procesului penal, fără ca aceștia din urmă să aibă posibilitatea de a audia sau de a solicita audierea acestui martor în faza de judecată a acestui proces, nu privează persoana acuzată de posibilitatea de a se înfățișa în persoană la ședințele care au loc în cadrul procesului declanșat împotriva sa. Cu toate acestea, într-o asemenea ipoteză, rolul persoanei acuzate se limitează la a asista pasiv la citirea conținutului declarațiilor date de acest martor, astfel cum au fost consemnate în procesul-verbal al unei audieri la care nu a putut participa în faza de urmărire penală a procesului penal.

- 38 În aceste condiții, este necesar să se stabilească, într-o primă etapă, dacă, pe lângă dreptul de a se înfățișa în persoană la ședințele care au loc în cadrul procesului declanșat împotriva persoanei acuzate, dreptul de a fi prezent la proces, consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, conferă de asemenea acestei persoane dreptul de a audia sau de a solicita audierea martorilor acuzării în faza de judecată a procesului penal.
- 39 În această privință, trebuie amintit că, potrivit considerentului (47) al Directivei 2016/343, aceasta respectă drepturile fundamentale și principiile recunoscute de cartă și de CEDO, inclusiv dreptul la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare.
- 40 După cum reiese din considerentul (33) al acestei directive, dreptul persoanelor suspectate și acuzate de a fi prezente la proces se întemeiază pe dreptul la un proces echitabil, consacrat la articolul 6 din CEDO, căruia îi corespund, așa cum precizează Explicațiile cu privire la cartă, articolul 47 al doilea și al treilea paragraf, precum și articolul 48 din aceasta. Prin urmare, Curtea trebuie să se asigure că interpretarea pe care o dă acestor din urmă dispoziții asigură un nivel de protecție care nu îl încalcă pe cel garantat de articolul 6 din CEDO, astfel cum a fost interpretat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului [Hotărârea din 15 septembrie 2022, DD (Refacerea audierii unui martor), C-347/21, EU:C:2022:692, punctul 31 și jurisprudența citată].
- 41 În legătură cu acest aspect, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului reiese că înfățișarea unei persoane acuzate prezintă o importanță capitală în interesul unui proces penal echitabil, obligația de a garanta acestei persoane dreptul de a fi prezent în sala de ședință fiind, în această privință, unul dintre elementele esențiale ale articolului 6 din CEDO (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 18 octombrie 2006, Hermi împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1018JUD001811402, § 58).
- 42 Mai precis, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că, având în vedere dreptul la apărare garantat în special de articolul 6 al treilea paragraf litera d) din CEDO, posibilitatea persoanei acuzate de a lua parte la ședință implică dreptul acestei persoane de a participa efectiv la procesul său (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 5 octombrie 2006, Marcello Viola împotriva Italiei, CE:ECHR:2006:1005JUD004510604, § 52 și 53, precum și Curtea EDO, 15 decembrie 2011, Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 142), dreptul unei asemenea persoane de a audia sau de a solicita audierea martorilor acuzării, prevăzut de această dispoziție, constituind un aspect specific al dreptului la un proces echitabil garantat de articolul 6 primul paragraf din CEDO (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 19 februarie 2013, Gani împotriva Spaniei, CE:ECHR:2013:0219JUD006180008, § 36).
- 43 În plus, Curtea a arătat că posibilitatea pe care o are persoana acuzată de a fi confruntată cu martorii în prezența judecătorului care, în cele din urmă, decide cu privire la vinovăția sau nevinovăția acestei persoane constituie unul dintre elementele importante ale unui proces penal echitabil, evaluarea credibilității unui martor fiind o sarcină complexă care, în mod normal, nu poate fi îndeplinită prin intermediul unei simple citiri a conținutului declarațiilor acestuia, astfel cum au fost consemnate în procesele-verbale de audiere (a se vedea în acest sens Hotărârea din 29 iulie 2019, Gambino și Hyka, C-38/18, EU:C:2019:628, punctele 42 și 43).
- 44 Din considerațiile care precedă rezultă că dreptul de a fi prezent la proces, consacrat la articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343, trebuie garantat în așa fel încât să poată fi exercitat, în faza de judecată a procesului penal, potrivit unor modalități conforme cu cerințele unui proces echitabil. Astfel, acest drept nu se limitează la a garanta simpla prezență a persoanei acuzate la ședințele care se desfășoară în cadrul procesului declanșat împotriva sa, ci impune ca această persoană să fie în

măsură să participe efectiv la aceasta și să exercite, în acest scop, dreptul la apărare, printre care figurează dreptul de a audia sau de a solicita audierea martorilor acuzării în cadrul acestei faze de judecată.

- 45 Astfel, după cum a arătat în esență domnul avocat general la punctul 43 din concluzii, o interpretare mai restrictivă a articolului 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 în sensul că dreptul de a fi prezent la proces s-ar limita la a garanta că persoana acuzată poate fi prezentă în persoană la ședințele care au loc în cadrul procesului declanșat împotriva sa ar avea drept consecință privarea dreptului fundamental la un proces echitabil de substanța sa.
- 46 În aceste condiții, trebuie să se stabilească, într-o a doua etapă, dacă articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 coroborat cu articolul 47 al doilea paragraf și cu articolul 48 alineatul (2) din cartă se opune ca un judecător de drept penal să aplice o reglementare națională în temeiul căreia, în cazul în care un martor se află, din motive obiective, în imposibilitatea de a asista la faza de judecată a procesului penal, acest judecător poate da citire declarațiilor efectuate de martorul respectiv în fața unui judecător în cursul fazei de urmărire penală a procesului în scopul de a decide cu privire la vinovăția sau nevinovăția persoanei acuzate, inclusiv atunci când acțiunea penală împotriva acesteia nu era pusă în mișcare la momentul la care a avut loc audierea acestui martor și nici ea, nici avocatul său nu au putut participa la aceasta.
- 47 Or, aplicarea unei asemenea reglementări naționale poate aduce atingere dreptului de a fi prezent la proces, așa cum este definit la punctul 44 din prezenta hotărâre.
- 48 Revine, prin urmare, instanței de trimitere sarcina de a aprecia, în conformitate cu elementele de interpretare furnizate de Curte, dacă aplicarea reglementării naționale în discuție în cauza principală este compatibilă cu dispozițiile menționate ale dreptului Uniunii.
- 49 Astfel, trebuie amintit că articolul 267 TFUE nu abilitază Curtea să aplice normele dreptului Uniunii la o speță determinată, ci numai să se pronunțe asupra interpretării tratatelor și a actelor adoptate de instituțiile Uniunii. Conform unei jurisprudențe constante, în cadrul cooperării judiciare create prin intermediul acestui articol, Curtea, plecând de la elementele dosarului, poate furniza totuși instanței naționale elementele de interpretare a dreptului Uniunii ce ar putea să îi fie utile în aprecierea efectelor uneia sau alteia dintre dispozițiile acestuia [Hotărârea din 2 martie 2021, A. B. și alții (Numirea judecătorilor la Curtea Supremă – Căi de atac), C-824/18, EU:C:2021:153, punctul 96, precum și jurisprudența citată].
- 50 În această privință, trebuie amintit că, în conformitate cu articolul 52 alineatul (1) din cartă, pot fi impuse restrângeri exercițiului unor drepturi consacrate de aceasta, în măsura în care aceste restrângeri sunt prevăzute de lege, respectă substanța acestor drepturi și, cu respectarea principiului proporționalității, sunt necesare și răspund efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți.
- 51 În primul rând, în ceea ce privește cerința potrivit căreia orice restrângere a exercițiului drepturilor fundamentale trebuie să fie prevăzută de lege, aceasta implică faptul că posibilitatea de a se ține seama de declarațiile martorilor absenți trebuie să fie prevăzută de cadrul legal național relevant. Sub rezerva aprecierilor care revin în această privință instanței de trimitere, aceasta pare să fie situația în litigiul principal.

- 52 În al doilea rând, în ceea ce privește respectarea substanței drepturilor fundamentale ale persoanei acuzate, este necesar să se considere că această substanță este respectată în măsura în care declarațiile unor martori absenți pot fi luate în considerare numai în împrejurări limitate, pentru motive legitime și cu respectarea echității procedurii penale considerate în ansamblul său.
- 53 În această privință, trebuie precizat că o asemenea apreciere este conformă cu jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului, din care reiese că utilizarea cu titlu de probă a depozițiilor unor martori administrate în faza de urmărire penală a procesului penal nu este, în sine, incompatibilă cu articolul 6 primul paragraf și al treilea paragraf litera d) din CEDO, sub rezerva respectării dreptului la apărare, acesta impunând, în general, să se acorde persoanei acuzate o posibilitate adecvată și suficientă de a contesta mărturiile incriminatoare și de a-i audia pe autorii lor fie în momentul depoziției lor, fie într-un stadiu ulterior (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 15 decembrie 2015, Schatschaschwili împotriva Germaniei, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 105 și jurisprudența citată).
- 54 În al treilea rând, în ceea ce privește respectarea principiului proporționalității, acesta impune ca restrângerile pe care actele dreptului Uniunii, printre altele, le pot aduce unor drepturi și libertăți consacrate de cartă să nu depășească limitele a ceea ce este adecvat și necesar pentru realizarea obiectivelor legitime urmărite sau ale necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți, stabilindu-se că, atunci când este posibilă alegerea între mai multe măsuri adecvate, trebuie să se recurgă la cea mai puțin constrângătoare (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 decembrie 2022, Orde van Vlaamse Balies și alții, C-694/20, punctul 41 și jurisprudența citată).
- 55 Pentru a verifica respectarea acestui principiu, revine instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă există un motiv serios care să justifice neprezentarea martorului și dacă, în măsura în care depoziția acestuia din urmă ar putea constitui temeiul unic sau determinant al unei eventuale condamnări a persoanei acuzate, există elemente compensatorii, în special garanții procedurale solide, suficiente pentru a contrabalansa dificultățile cauzate acestei persoane și avocatului său ca urmare a luării în considerare a depoziției respective și pentru a asigura caracterul echitabil al procedurii penale în ansamblul său (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 15 decembrie 2011, Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit, CE:ECHR:2011:1215JUD002676605, § 152, Curtea EDO, 15 decembrie 2015, Schatschaschwili împotriva Germaniei, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 107, precum și Curtea EDO, 7 iunie 2018, Dimitrov și Momin împotriva Bulgariei, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 52).
- 56 În această privință, revine mai întâi instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă lipsa unui martor al acuzării în faza de judecată a procesului penal este justificată de un motiv serios precum decesul, starea de sănătate, teama de a depune mărturie sau imposibilitatea localizării acestuia, instanța menționată fiind obligată, în ceea ce privește această din urmă ipoteză, să depună toate eforturile care pot fi așteptate în mod rezonabil din partea sa pentru a asigura înfățișarea acestui martor (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 15 decembrie 2015, Schatschaschwili împotriva Germaniei, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 119-121, precum și jurisprudența citată).
- 57 Apoi, trebuie considerat că depoziția unui martor absent în faza de judecată a procesului penal, atunci când ea este admisă ca probă în această fază însă a fost obținută anterior acesteia, ar constitui temeiul unic al condamnării persoanei acuzate în cazul în care această probă testimonială ar fi singura ce ar exista împotriva sa. Acest temei ar trebui considerat determinant în ipoteza în care proba testimonială menționată ar avea o asemenea importanță încât ar putea imprima direcția deciziei pronunțate în cauză, înțelegându-se că, în cazul în care depoziția martorului absent poate fi coroborată cu alte elemente de probă, aprecierea caracterului

determinant al acestei depoziții depinde de forța probantă a celorlalte elemente, cu cât aceasta fiind mai importantă, cu atât depoziția martorului absent putând fi considerată mai puțin determinantă (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 15 decembrie 2015, Schatschaschwili împotriva Germaniei, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, § 123 și jurisprudența citată).

- 58 În sfârșit, în ceea ce privește existența unor elemente compensatorii, asemenea elemente trebuie să permită o apreciere corectă și echitabilă a fiabilității unei mărturii neverificate și privesc, mai precis, modul în care instanța de judecată apreciază depoziția neverificată a martorului absent, prezentarea de probe concordante în faza de judecată a procesului penal și forța probantă a acestora, precum și măsurile procedurale luate pentru a compensa faptul că martorul nu a putut fi audiat direct în faza de judecată a procesului penal (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 15 decembrie 2015, Schatschaschwili împotriva Germaniei, CE:ECHR:2015:1215JUD000915410, §§ 125-131, precum și jurisprudența citată, și Curtea EDO, 7 iunie 2018, Dimitrov și Momin împotriva Bulgariei, CE:ECHR:2018:0607JUD003513208, § 53). În ceea ce privește acest din urmă aspect, o garanție procedurală susceptibilă să compenseze dificultățile cauzate apărării ca urmare a absenței martorului în faza de judecată a procesului penal poate consta în faptul că i s-a dat acestei persoane sau avocatului său posibilitatea de a audia un martor în faza de urmărire penală a acestui proces (a se vedea în acest sens Curtea EDO, 10 februarie 2022, Al Alo împotriva Slovaciei, CE:ECHR:2022:0210JUD003208419, § 56 și jurisprudența citată).
- 59 În speță, trebuie amintit, în primul rând, că imposibilitatea localizării unui martor în vederea citării sale în faza de judecată a procesului penal constituie, în principiu, un motiv serios, în sensul jurisprudenței amintite la punctul 56 din prezenta hotărâre, în special atunci când acest martor nu mai are reședința pe teritoriul statului membru în cauză, iar încercările de a-l localiza, în special prin intermediul Interpol, s-au soldat cu eșec.
- 60 În al doilea rând, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica dacă, în cazul condamnării inculpaților în cauză, decizia sa ar putea fi întemeiată exclusiv sau în mod determinant, în sensul jurisprudenței amintite la punctul 57 din prezenta hotărâre, pe depozițiile făcute de martorii în cauză în cadrul fazei de urmărire penală a procesului penal.
- 61 În al treilea rând, revine instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă există, în speță, elemente compensatorii suficiente pentru a contrabalansa dificultățile cauzate inculpaților în cauză și apărătorilor acestora ca urmare a eventualei luări în considerare, cu titlu de probă, a depozițiilor făcute de martorii în cauză în cadrul fazei de urmărire penală a procesului penal, în sensul jurisprudenței amintite la punctul 58 din prezenta hotărâre, în special posibilitatea inculpaților în cauză și a apărătorilor acestora de a audia martorii respectivi în faza de urmărire penală a procesului penal și existența unei căi de atac împotriva unei eventuale decizii de refuz.
- 62 Având în vedere ansamblul motivelor care precedă, este necesar să se răspundă la întrebarea adresată că articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2016/343 coroborat cu articolul 47 al doilea paragraf și cu articolul 48 alineatul (2) din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune aplicării unei reglementări naționale care permite unei instanțe naționale, atunci când nu este posibilă audierea unui martor al acuzației în cadrul fazei de judecată a unui proces penal, să își întemeieze decizia cu privire la vinovăția sau nevinovăția persoanei acuzate pe depoziția martorului respectiv obținută în cadrul unei audieri desfășurate în fața unui judecător în cadrul fazei de urmărire penală a acestui proces, însă fără participarea persoanei acuzate sau a avocatului său, cu excepția cazului în care există un motiv serios care justifică neprezentarea martorului în faza de judecată a

procesului penal, depoziția acestui martor constituie temeiul unic sau determinant al condamnării persoanei acuzate și există elemente compensatorii suficiente pentru a contrabalansa dificultățile cauzate acestei persoane și avocatului său ca urmare a luării în considerare a depoziției respective.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 63 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

Articolul 8 alineatul (1) din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale coroborat cu articolul 47 al doilea paragraf și cu articolul 48 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

trebuie interpretat în sensul că

se opune aplicării unei reglementări naționale care permite unei instanțe naționale, atunci când nu este posibilă audierea unui martor al acuzației în cadrul fazei de judecată a unui proces penal, să își întemeieze decizia cu privire la vinovăția sau nevinovăția persoanei acuzate pe depoziția martorului respectiv obținută în cadrul unei audieri desfășurate în fața unui judecător în cadrul fazei de urmărire penală a acestui proces, însă fără participarea persoanei acuzate sau a avocatului său, cu excepția cazului în care există un motiv serios care justifică neprezentarea martorului în faza de judecată a procesului penal, depoziția acestui martor constituie temeiul unic sau determinant al condamnării persoanei acuzate și există elemente compensatorii suficiente pentru a contrabalansa dificultățile cauzate acestei persoane și avocatului său ca urmare a luării în considerare a depoziției respective.

Semnături